

Η Μοντεσσοριανή μέθοδος στην εκπαίδευση ενηλίκων

Ελένη Γιαννακοπούλου

Εισαγωγή

Περισσότερο από έναν αιώνα πριν, εν μέσω κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών που ίσως να ήταν εξίσου σημαντικές με αυτές που αντιμετωπίζουμε σήμερα, η Μαρία Μοντεσσόρι οραματίστηκε ένα καλύτερο μέλλον για την ανθρωπότητα, το οποίο μπορεί να επιτευχθεί μέσω της εκπαίδευσης. Η παιδαγωγική της επικεντρώθηκε στις ανθρώπινες ανάγκες και τάσεις, καθώς πίστευε ότι η ανάπτυξη κάθε ατόμου είναι αλληλένδετη με την κατανόηση της φύσης και των ανθρώπινων δυνατοτήτων, αναγνωρίζοντας τη σημασία της ανάπτυξης του νου, του σώματος και του πνεύματος για την πλήρη και ισορροπημένη διαμόρφωση και ολοκλήρωση του ανθρώπου. Η βασική της φιλοσοφίας της, καθώς και η πίστη και η ελπίδα της στην ανθρωπότητα, δεν περιορίζονταν αποκλειστικά στα παιδιά και στην εκπαίδευση τους. Μέσα από την επιστημονική παρατήρηση, η Μοντεσσόρι διαπίστωσε ότι η νοημοσύνη και ο χαρακτήρας κάθε ανθρώπου αποτελούν μια ισχυρή εσωτερική ενέργεια που μπορεί να αναπτυχθεί και να ενισχυθεί μέσα από προετοιμασμένες και στοχευμένες δραστηριότητες. Πίστευε - και απέδειξε μέσω της φιλοσοφίας και της μεθόδου της - ότι οι άνθρωποι έχουν έμφυτη περιέργεια και επιθυμία για μάθηση και ότι όταν τους παρέχονται τα κατάλληλα υλικά και ειδικά σχεδιασμένα περιβάλλοντα για τις μοναδικές τους ανάγκες, τείνουν να εκδηλώνουν μια αυθόρμητη επιθυμία για μάθηση.

Η προσέγγιση της Μοντεσσόρι στην προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση έχει υιοθετηθεί από δεκάδες χιλιάδες σχολεία παγκοσμίως (Lillard και McHugh 2019), αλλά οι πρακτικές εφαρμογές των αρχών της μεθόδου Μοντεσσόρι σε περιβάλλοντα μάθησης ενηλίκων είναι ελάχιστες. Έχει σημειωθεί επιτυχία σε ενήλικα άτομα με άνοια σε οίκους μακροχρόνιας φροντίδας (Bourgeois et al. 2015), σε άτομα με μαθησιακές δυσκολίες (Boldrini 2015) και σε άτομα που επιχειρούν την εκμάθηση δεύτερης γλώσσας (Güney et al. 2019). Παρά το γεγονός ότι οι επιτυχημένες πρωτοβουλίες εφαρμογής της Μοντεσσοριανής μεθόδου σε ενήλικες αφορά σε άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες και περιθωριοποιημένες ομάδες, πολλοί θεωρητικοί συμφωνούν ότι σχεδόν όλες οι αρχές και μέθοδοι της Μοντεσσόρι μπορούν να εφαρμοστούν και να υποστηρίξουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων σε περιβάλλοντα εκπαίδευσης ενηλίκων.

Εφαρμογές της Μοντεσσοριανής μεθόδου σε περιβάλλοντα μάθησης ενηλίκων

Η υπόθεση ότι απαιτούνται διαφορετικές μέθοδοι διδασκαλίας για ενήλικες σε σχέση με τα παιδιά βασίζεται σε τεκμηριωμένες αναλύσεις που συνδέονται με την ψυχολογία και την εκπαίδευση ενηλίκων, αλλά και σε ένα σημαντικό σώμα έρευνας και θεωρίας γύρω από τη μάθηση, την ανάπτυξη και την κοινωνικοποίηση των ενηλίκων.

Όπως έχει διατυπωθεί από τις Merriam & Caffarella (1999, σ. 39, «*Η αρχή της αυτοαντίληψης αντανακλά τον αυτοκατευθυνόμενο χαρακτήρα του ενήλικα εκπαιδευόμενου, σε αντίθεση με τη φυσική εξαρτημένη φύση του παιδιού... Η ετοιμότητα για μάθηση δείχνει ότι οι ενήλικες διαφέρουν από τα παιδιά ως προς το αναπτυξιακό τους στάδιο και, ως αποτέλεσμα, έχουν ιδιαίτερες μαθησιακές ανάγκες... Ο*

προσανατολισμός στη μάθηση βασίζεται στην υπόθεση ότι οι ενήλικες δίνουν μεγαλύτερη αξία στην πρακτική εφαρμογή όσων μαθαίνουν, ενώ η παιδαγωγική προτείνει ότι τα παιδιά επικεντρώνονται φυσικά στην αναβολή της άμεσης εφαρμογής για μελλοντικές ανάγκες.»

Η εφαρμογή της μεθόδου Μοντεσσόρι στη μάθηση ενηλίκων έχει διερευνηθεί σε πειραματικές προσπάθειες σε επτά ευρωπαϊκά εργαστήρια και εμπειρίες (Boldrini, 2015). Συγκεκριμένα το 2013, ξεκίνησε το έργο Montessori method for Orienting and Motivating Adults (MOMA), σχεδιασμένο από το Πρόγραμμα Διά Βίου Μάθησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη χρηματοδότηση και την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με κύριο στόχο να διερευνηθεί η εφαρμογή της Μοντεσσοριανής μεθόδου στις διαδικασίες μάθησης των ενηλίκων. Το έργο εφαρμόστηκε σε επτά ευρωπαϊκές χώρες, Γερμανία, Ιταλία, Λιθουανία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ισπανία και Ηνωμένο Βασίλειο (Aini & Sakina, 2020) στις οποίες δημιουργήθηκαν πειραματικά συμμετοχικά και συνεργατικά εργαστηριακά περιβάλλοντα, στα οποία ενήλικες από ευάλωτες και περιθωριοποιημένους κοινωνικές ομάδες συμμετείχαν ενεργά σε μαθησιακές δραστηριότητες βασισμένες στις βασικές αρχές της Μοντεσσοριανής μεθόδου με απώτερο σκοπό την παρακίνηση και ενδυνάμωσή τους για την ενεργή κοινωνική τους ενσωμάτωση.

Στην απολογιστική έκθεσή του έργου (Boldrini, 2015) σημειώνεται ότι πρόκειται για μια πρώτη προσπάθεια προσαρμογής των αρχών της Μοντεσσοριανής μεθόδου για ενήλικες που βρίσκονται σε κίνδυνο περιθωριοποίησης, λαμβάνοντας υπόψη την απομόνωση και τις κοινωνικές συνθήκες διαβίωσης τους ως μία «αόρατη αναπηρία», η οποία δημιουργεί πολλαπλά εμπόδια στις προσπάθειές τους για εκπαίδευση και ένταξη στην εργασία. Η έκθεση επεσήμανε ότι οι κοινωνικά περιθωριοποιημένοι ενήλικες διατηρούν επιφυλακτική στάση απέναντι στα τυπικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα και ανέφερε μελέτες που δείχνουν ότι τέτοια περιβάλλοντα κινδυνεύουν να είναι μη συμπεριληπτικά όταν δεν λαμβάνονται υπόψη τα προσωπικά και κοινωνικά υπόβαθρα και οι εμπειρίες των ενηλίκων (Boldrini & Bracchini, 2015, σ. 12).

Οι αρχές της Μπντεσσότι οι οποίες αξιοποιήθηκαν στο έργο MOMA (Montessori Method for Orienting and Motivating Adults) περιλάμβαναν: το Απορροφητικό Μυαλ, το Προετοιμασμένο Περιβάλλον Μάθησης, τον Πειραματισμό και την Εξερεύνηση, την Παρατήρηση και την Αυτονομία, οι οποίες συνοψίζονται στα επόμενα.

Ο Απορροφητικός Νους (Absorbent Mind) στη Μοντεσσοριανή Παιδαγωγική

Η Μοντεσσόρι περιέγραψε τον «απορροφητικό νου» ως τη μοναδική ικανότητα του παιδιού, κυρίως από τη γέννηση έως την ηλικία των 6 ετών, να «απορροφά» ασυνείδητα και αβίαστα πληροφορίες από το περιβάλλον του. Το παιδί δεν μαθαίνει μέσω διδασκαλίας, αλλά μέσω παρατήρησης, αλληλεπίδρασης και αισθητηριακής εμπειρίας, αναπτύσσοντας έτσι τη γλωσσική του επάρκεια και διαμορφώνοντας τις συνήθειες, την κουλτούρα και τον εσωτερικό του κόσμο. Αυτό το πνεύμα είναι ασυνείδητο, παθητικό αλλά εξαιρετικά αποτελεσματικό, συγκρίσιμο με το «σφουγγάρι» που απορροφά τα πάντα από το περιβάλλον (Montessori, 1949/1995).

Με τα λόγια της «Το παιδί έχει μια διαφορετική σχέση με το περιβάλλον του από εμάς... το παιδί το απορροφά. Αυτά που βλέπει δεν τα θυμάται απλώς· γίνονται μέρος της ψυχής του. Ενσαρκώνει μέσα του ό,τι υπάρχει γύρω του στον κόσμο, ό,τι βλέπουν τα μάτια του και ό,τι ακούν τα αυτιά του» (ο.π. σ. 56).

Η έννοια του «απορροφητικού νου» στη μεθοδολογία της Μοντεσσόρι, αν και διατυπώθηκε αρχικά για τη βρεφική και παιδική ηλικία, παρουσιάζει σημαντικές προεκτάσεις και εφαρμογές στη μάθηση ενηλίκων, όταν αντιμετωπιστεί ως μεταφορά και όχι ως βιολογική πραγματικότητα. Στα πειραματικά εργαστήρια του έργου υιοθετήθηκε η έννοια του «συνειδητού απορροφητικού πνεύματος» ως ενεργού χαρακτηριστικού της μάθησης των ενηλίκων.

Στην απολογιστική έκθεση του έργου περιλαμβάνονται ερευνητικά ευρήματα τα οποία δείχνουν ότι η προσοχή των ενηλίκων αυξάνεται σημαντικά *«όταν οι αισθήσεις εμπλέκονται στη μαθησιακή τους δραστηριότητα»*. Ως ενήλικες, τείνουμε να μαθαίνουμε με διαφορετικούς τρόπους, οπτικά (μέσω εικόνων), ακουστικά (μέσω ήχων) και απτικά ή κιναισθητικά (μέσω αγγίγματος, αισθήσεων και εμπειρίας) (Boldrini & Bracchini, 2015, σ. 7–9). Τα προηγούμενα επιβεβαιώνουν τη διαπίστωση ότι η μάθηση των ενηλίκων για να είναι αποτελεσματική πρέπει να περιλαμβάνει «ενεργές» και όχι «στατικές» δραστηριότητες. *«Οι ενήλικες μαθαίνουν πιο αποτελεσματικά όταν εμπλέκονται ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία, συμμετέχουν σε βιωματικές δραστηριότητες, και έχουν την ευκαιρία να συνδέσουν τη νέα γνώση με τις προσωπικές τους εμπειρίες»* (Merriam & Bierema, 2014, σ. 147).

Άμεσα συναρτημένη με την έννοια του «απορροφητικού πνεύματος» είναι η μεθοδολογία της «αυθεντικής μάθησης». Ο όρος αυτός συνδέεται με παιδαγωγικές και διδακτικές τεχνικές οι οποίες εστιάζουν στη σύνδεση των ενηλίκων εκπαιδευομένων με ζητήματα, προβλήματα και εφαρμογές του πραγματικού κόσμου. Η «αυθεντική μάθηση» υποδηλώνει ότι οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι *«είναι πιο πιθανό να ενδιαφερθούν για όσα μαθαίνουν... όταν αυτά που μαθαίνουν αντανακλούν πραγματικές καταστάσεις, τους εφοδιάζουν με πρακτικές και χρήσιμες δεξιότητες, και αφορούν ζητήματα που είναι σχετικά και εφαρμόσιμα στη ζωή τους εκτός του τυπικού σχολικού περιβάλλοντος»* (Boldrini & Bracchini, 2015, σ. 20).

Προετοιμασμένο Μαθησιακό Περιβάλλον

Στον πυρήνα της Μοντεσσोरριανής φιλοσοφίας βρίσκεται η πεποίθηση ότι η μάθηση δεν επιβάλλεται, αλλά συμβαίνει φυσικά, όταν ο άνθρωπος τοποθετείται σε ένα περιβάλλον που σέβεται τις αναπτυξιακές του ανάγκες και τις φυσικές του ροπές προς μάθηση. Αυτό το περιβάλλον ονομάζεται «προετοιμασμένο» γιατί δεν είναι τυχαίο ή γενικό, αλλά επιμελώς σχεδιασμένος μαθησιακός χώρος, ο οποίος επιτρέπει την ελευθερία της σωματικής και ψυχολογικής κίνησης, ανταποκρινόμενος έτσι στη φυσική τάση και επιθυμία του ανθρώπου για μάθηση. Το περιβάλλον αυτό υποστηρίζει και ενισχύει αποτελεσματικά τη μαθησιακή διαδικασία, προσφέροντας το κατάλληλο πλαίσιο και τα κατάλληλα υλικά.

Παρόλο που η έννοια του προετοιμασμένου μαθησιακού περιβάλλοντος έχει διαμορφωθεί στη Μοντεσσोरριανή παιδαγωγική για τη μάθηση των παιδιών, φαίνεται αποδεκτή και η προσαρμογή της σε χώρους μάθησης ενηλίκων. Για τους ενήλικες, το προετοιμασμένο περιβάλλον προσαρμόζεται έτσι ώστε να σέβεται την εμπειρία, το χρόνο και τις ευθύνες τους, δημιουργώντας ένα χώρο ασφάλειας, αναστοχασμού και βιωματικής εμπλοκής.

Όπως άλλωστε σημειώνουν οι Merriam & Bierema (2014, σ. 44) *«Τα μαθησιακά περιβάλλοντα για ενήλικες θα πρέπει να σέβονται και να ανταποκρίνονται στις συνθήκες ζωής των εκπαιδευομένων. Οι ενήλικες φέρουν μαζί τους έναν πλούτο εμπειριών και γνώσεων, οι οποίες πρέπει να αναγνωρίζονται, να αξιοποιούνται και να αποτελούν βάση για τη μάθηση»*.

Ένα καλά προετοιμασμένο, μαθησιακό περιβάλλον είναι ένας μαθησιακός χώρος που έχει σχεδιαστεί με σκοπό την ενεργοποίηση των αισθήσεων (όραση, ακοή, αφή, όσφρηση και, κατά περίπτωση, γεύση), προκειμένου να ενισχύσει την αντίληψη, τη συγκέντρωση, τη μνήμη και την εννοιολογική κατανόηση των εκπαιδευομένων. Στο πλαίσιο της Μοντεσσοριανής παιδαγωγικής, το αισθητηριακό περιβάλλον θεωρείται θεμελιώδες για τη γνωστική ανάπτυξη, καθώς αξιοποιεί υλικά που απομονώνουν συγκεκριμένες αισθητηριακές ιδιότητες και επιτρέπουν την ενεργή, βιωματική αλληλεπίδραση με τη γνώση (Montessori, 1967). Η δημιουργία τέτοιων περιβαλλόντων και στην εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να ενισχύσει τη μαθησιακή εμπλοκή, ιδιαίτερα όταν τα ερεθίσματα ανταποκρίνονται σε πραγματικά, καθημερινά συμφραζόμενα (Boldrini & Bracchini, 2015). Οι ενήλικοι μαθαίνουν πιο αποτελεσματικά όταν συμμετέχουν σε δραστηριότητες που διεγείρουν τις αισθήσεις, υποστηρίζουν την προσωπική έκφραση και συνδέονται με την εμπειρία και το πλαίσιο ζωής τους (Merriam & Bierema, 2014).

Το περιβάλλον το οποίο δημιουργήθηκε στα πειραματικά εργαστήρια του προγράμματος MOMA για ενήλικες εκπαιδευόμενος συνδύαζε δύο κύριες οπτικές: την οπτική του φυσικού περιβάλλοντος και την οπτική της κοινωνικο-πολιτισμικής οπτικής. Το φυσικό περιβάλλον περιελάμβανε οικεία αντικείμενα και διαρρυθμίσεις, όπως καρέκλες τοποθετημένες σε κύκλο ή γύρω από ένα τραπέζι, πρόσβαση σε μια βιβλιοθήκη, πηγές πληροφόρησης και εργαστήρια πληροφορικής καθώς και ανοιχτούς χώρους που ενθαρρύνουν την κίνηση των ατόμων και την ανταλλαγή ιδεών. Η κοινωνικο-πολιτισμική οπτική προσφέρονταν από τον εκπαιδευτή που δρούσε ως διευκολυντής μάθησης, μέσα από “πρότυπες συμπεριφορές, καθοδήγηση και υποστήριξη μάθησης και σταδιακής απόσυρσης καθώς και μέσα από συμμετοχικές δραστηριότητες στις οποίες οι εκπαιδευόμενοι καλούνταν να εκφραστούν, να αναστοχαστούν και να εξερευνήσουν (Boldrini & Bracchini, 2015, σ. 31). Μια τέτοια προσέγγιση επιτρέπει στον εκπαιδευτή-διευκολυντή της μάθησης να ενισχύσει ένα γνωστικό πλαίσιο μαθητείας, το οποίο είναι ιδιαίτερα χρήσιμο όταν ο χρειάζεται να διδάξει μια σύνθετη δεξιότητα. Η μαθητεία αποτελεί τον πιο φυσικό τρόπο μάθησης. Χαρακτηρίζει τη μάθηση πριν από την εμφάνιση του τυπικού σχολείου, από την εκμάθηση της γλώσσας μέχρι την εκμάθηση του τρόπου οργάνωσης της εργασίας.

Πλήθος θεωρητικών αναλύσεων και ερευνών βεβαιώνουν ότι οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι απαιτείται να εμπλέκονται και να ενθαρρύνονται να δημιουργούν τον δικό τους τρόπο μάθησης, καθώς και να ενδυναμώνονται ώστε να ενεργοποιούν τις προηγούμενες γνώσεις και τις προσωπικές τους αξίες (ενδεικτικά Brookfield, 2013; Merriam & Bierema, 2014; Mezirrow, 1991).). Όπως αναφέρει η έκθεση του έργου MOMA, η σύνδεση των μαθησιακών δραστηριοτήτων με πρακτική σκέψη και εργαλεία πραγματικής ζωής ενίσχυσε το ενδιαφέρον των ενηλίκων εκπαιδευομένων να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες. Αυτό ήταν πιο εμφανές στα μαθήματα όπου οι ενήλικες μαθαίνουν να χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες στα οποία μόλις τους δοθούν ευκαιρίες μάθησης και πρόσβασης σε υπολογιστές χρησιμοποιούν την τεχνολογία πολύ συχνά (Boldrini & Bracchini, 2015, σ. 7–9).

Παρατήρηση

Όπως έχει επισημάνει ο Brookfield (2015, σ. 16), «Ένα από τα παράδοξα της διδασκαλίας ενηλίκων είναι ότι, προσπαθώντας να είμαστε βοηθητικοί, συχνά τοποθετούμε τους εαυτούς μας ως το κεντρικό πρόσωπο στη μαθησιακή διαδικασία. Ασυνείδητα γινόμαστε το επίκεντρο της προσοχής αντί να δίνουμε τη δυνατότητα στους εκπαιδευόμενους να εξερευνούν και να μαθαίνουν ανεξάρτητα».

Αντίθετα, «οι Μοντεσσοριανοί δάσκαλοι εκπαιδεύονται να παρατηρούν τα παιδιά προσεκτικά, αλλά διακριτικά. Ο ρόλος τους είναι να προσέχουν τα ενδιαφέροντα, την ανάπτυξη και τις ανάγκες κάθε παιδιού χωρίς να παρεμβαίνουν άσκοπα. Αυτή η συστηματική παρατήρηση επιτρέπει στον δάσκαλο να προετοιμάσει ένα περιβάλλον προσαρμοσμένο σε κάθε παιδί και να παρέχει υλικά που ενθαρρύνουν την εσωτερική κινητοποίηση και την ανεξαρτησία του» (Lillard, 2013, σ. 45). Η παρατήρηση, δηλαδή, λειτουργεί ως «οδηγός» για την ενίσχυση της αυτονομίας και της εσωτερικής κινητοποίησης των μαθητών, και ο δάσκαλος λειτουργεί περισσότερο ως «καθοδηγητής» παρά ως αυθεντία (Montessori, 1967).

Παρόμοιες δεξιότητες παρατήρησης των εκπαιδευομένων και συμπεριφορές καθοδηγητών απαιτούνται και από τους εκπαιδευτές ενηλίκων και οι όποιες άμεσες παρεμβάσεις τους να στοχεύουν στη δημιουργία «κοινοτήτων μάθησης». Η έννοια της «κοινότητας μάθησης» (community of learning) είναι κεντρική στις σύγχρονες θεωρίες εκπαίδευσης ενηλίκων και της παιδαγωγικής, με έμφαση στη συνεργατική, κοινωνική και συμμετοχική φύση της μάθησης. Βασική ιδέα της «κοινότητας μάθησης» είναι ότι η μάθηση δεν είναι μόνο ατομική, αλλά και συλλογική διαδικασία, που αναπτύσσεται μέσα σε κοινωνικά περιβάλλοντα στα οποία τα μέλη μιας κοινότητας μοιράζονται γνώσεις, εμπειρίες και υποστηρίζουν ο ένας τον άλλο. μέσα από διαλόγους, κοινές δραστηριότητες και κοινή χρήση πολιτισμικών εργαλείων (Lave & Wenger, 1991).

Από την οπτική της εκπαίδευσης ενηλίκων, οι Merriam, Caffarella & Baumgartner (2007) αναφέρουν ότι οι κοινότητες μάθησης στους ενήλικες δημιουργούν πλαίσια στα οποία οι εκπαιδευόμενοι αλληλεπιδρούν ενεργά, ανταλλάσσουν εμπειρίες και αναπτύσσουν από κοινού γνώση και δεξιότητες. Η αίσθηση του «ανήκειν» και της αμοιβαιότητας ενισχύει την εσωτερική κινητοποίηση και την επίτευξη μαθησιακών στόχων. Παράλληλα, ο Brookfield (2015) τονίζει πως η δημιουργία μιας κοινότητας μάθησης προάγει την κριτική σκέψη και την αυτονομία, καθώς οι ενήλικες μαθητές αισθάνονται ασφαλείς να εκφράσουν απόψεις, να δοκιμάσουν νέες ιδέες και να προβληματιστούν συλλογικά.

Η έννοια της «κοινότητας μάθησης» συνδέεται άμεσα με τις βασικές αρχές της Μοντεσσοριανής πρακτικής, ιδιαίτερα με τον τρόπο που οργανώνεται το μαθησιακό περιβάλλον και η αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών και δασκάλων. Στη Μοντεσσοριανή προσέγγιση, η τάξη δεν είναι απλά ένας χώρος όπου ο δάσκαλος μεταδίδει γνώση, αλλά ένα «οικοσύστημα» όπου οι εκπαιδευόμενοι - παιδιά ή ενήλικες - μαθαίνουν μέσα από την ενεργό συμμετοχή, την παρατήρηση, την εξερεύνηση και την αλληλοβοήθεια. Δημιουργείται έτσι μια κοινότητα όπου τα μέλη της ανταλλάσσουν ιδέες, υποστηρίζουν ο ένας τον άλλον και μαθαίνουν από κοινού. Αυτό είναι ακριβώς η ουσία των κοινοτήτων μάθησης και συνάδει απολύτως με τη θεωρία της κοινότητας μάθησης όπως περιγράφεται από Lave & Wenger (1991), όπου η μάθηση γίνεται μέσω κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της συμμετοχής σε κοινές πρακτικές. Με δύο λόγια, η Μοντεσσοριανή πρακτική ενσωματώνει τις βασικές αρχές των κοινοτήτων μάθησης: συμμετοχή, συνεργασία, σεβασμός στην ατομική πορεία μάθησης, συλλογική ανάπτυξη δεξιοτήτων και απόκτηση γνώσης.

Αυτονομία

Η αυτονομία των μαθητών αποτελεί κεντρικό και βασικό στόχο της Μοντεσσοριανής εκπαίδευσης, καθώς θεωρείται ότι προάγει την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης, της αυτοεκτίμησης και της προσωπικής ευθύνης απέναντι στη μαθησιακή διαδικασία. Η Μοντεσσοριανή προσέγγιση θεωρεί ότι η

μάθηση δεν είναι απλώς η παθητική απορρόφηση γνώσεων, αλλά μια ενεργή διαδικασία κατά την οποία ο μαθητής γίνεται ο πρωταγωνιστής και δημιουργός της δικής του μαθησιακής πορείας. Η έννοια της αυτονομίας στη Μοντεσσοριανή εκπαίδευση εδράζεται στην ιδέα ότι ο μαθητής πρέπει να έχει τη δυνατότητα να κινείται ελεύθερα μέσα στο περιβάλλον μάθησης, να επιλέγει δραστηριότητες που τον ενδιαφέρουν και να εργάζεται με τους δικούς του ρυθμούς, όροι οι οποίοι ενισχύουν την εσωτερική του κινητοποίηση και τη διαρκή περιέργεια του για μάθηση (Montessori, 1967). Μέσω αυτής της ελευθερίας, οι μαθητές αναπτύσσουν τις δεξιότητες της αυτοδιαχείρισης, της επίλυσης προβλημάτων και της κριτικής σκέψης. Η αυτονομία ως στόχος της Μοντεσσοριανής εκπαίδευσης επιτυγχάνεται μέσω ενός προετοιμασμένου μαθησιακού περιβάλλοντος που ενθαρρύνει την ανεξαρτησία και την προσωπική έκφραση, υποστηρίζοντας παράλληλα τη δημιουργία ενός συναισθηματικά ασφαλούς χώρου, όπου οι μαθητές αισθάνονται ελεύθεροι να εξερευνήσουν και να αναπτύξουν την ταυτότητά τους χωρίς κριτική.

Η αυτονομία στη μάθηση ενηλίκων αποτελεί έναν θεμελιώδη πυλώνα της θεωρίας και της πρακτικής της εκπαίδευσης ενηλίκων, ο οποίος βασίζεται στην παραδοχή ότι οι ενήλικες είναι ικανοί και πρόθυμοι να αναλάβουν την ευθύνη για τη δική τους μάθηση. Η έννοια της αυτονομίας συνδέεται με την ικανότητα του εκπαιδευόμενου να καθορίζει μόνος του τι θα μάθει, πώς θα το μάθει και για ποιον σκοπό, γεγονός που αντανακλάται στην έννοια της αυτοκατευθυνόμενης μάθησης (*self-directed learning*) (Γιαννακοπούλου & Χασάπης, 2013).

Ο Knowles (1980), ένας από τους βασικούς εκπρόσωπους της θεωρίας της ανδραγωγικής, υποστήριξε ότι η αυτονομία είναι εγγενές χαρακτηριστικό του ενήλικα εκπαιδευόμενου. Οι ενήλικες, σύμφωνα με αυτόν, έχουν την ανάγκη να συμμετέχουν ενεργά στον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση της μαθησιακής διαδικασίας τους. Αυτή η συμμετοχή ενισχύει την αίσθηση ελέγχου και ευθύνης απέναντι στη μάθηση, και συνδέεται άμεσα με την αυτοεκτίμηση και την προσωπική ανάπτυξη. Η Merriam & Bierema (2014) τονίζουν ότι η αυτονομία στη μάθηση των ενηλίκων δεν σημαίνει μόνο ατομική ανεξαρτησία, αλλά και ικανότητα συνεργασίας και ανάληψης πρωτοβουλίας μέσα σε μαθησιακά περιβάλλοντα, που συχνά έχουν συνεργατικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Η αυτονομία, επομένως, εμπλέκει δεξιότητες όπως η κριτική σκέψη, η μεταγνώση, η ικανότητα για προσωπική οργάνωση και η συναισθηματική νοημοσύνη.

Το εγχείρημα MOMA (Montessori for Adults), το οποίο προαναφέρθηκε, επέκτεινε την έννοια της αυτονομίας και στη μάθηση ενηλίκων, υπογραμμίζοντας ότι η αυτονομία συνδέεται άμεσα με την ικανότητα διατήρησης κοινωνικών σχέσεων και τη διατήρηση ενός ενεργού κοινωνικού ρόλου. Η αυτονομία δεν αφορά μόνο την ατομική ελευθερία, αλλά και την κοινωνική αυτονομία, δηλαδή την έκφραση κοινωνικών δεξιοτήτων και τη διαχείριση της προσωπικής ταυτότητας μέσα στην κοινότητα (Boldrini & Bracchini, 2015).

Επίλογος

Αν και αρχικά αναπτύχθηκε για παιδιά και μάλιστα προσχολικής ηλικίας, οι αρχές της Μοντεσσοριανής εκπαίδευσης αναγνωρίζονται ολοένα και περισσότερο ως εξαιρετικά επίκαιρες και για την εκπαίδευση των ενηλίκων. Τα τελευταία χρόνια, εκπαιδευτικοί και ερευνητές έχουν διερευνήσει τρόπους προσαρμογής των Μοντεσσοριανών αρχών σε διάφορες πληθυσμιακές ομάδες και διάφορα περιβάλλοντα μάθησης ενηλίκων. Οι σύγχρονες προσαρμογές της Μοντεσσοριανής μεθόδου για ενήλικες εστιάζουν ιδιαίτερα σε βασικές εκπαιδευτικές αρχές όπως είναι η

αυτοκατευθυνόμενη μάθηση (self-directed learning), η βιωματική μάθηση (experiential learning) και η δημιουργία υποστηρικτικών μαθησιακών περιβαλλόντων. Στα εγχειρήματα εφαρμογής της Μοντεσσοριανής μεθόδου στην εκπαίδευση ενηλίκων, όπως το MOMA που προαναφέρθηκε, οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι ενθαρρύνονται να αναλάβουν ενεργό ρόλο στη μαθησιακή τους πορεία, να επιδιώκουν τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα και να συμμετέχουν σε πρακτικές, συνεργατικές εμπειρίες μάθησης, οι οποίες προάγουν τη δημιουργικότητα και την αυτονομία. Η εφαρμογή της Μοντεσσοριανής φιλοσοφίας στην εκπαίδευση ενηλίκων θα αναδείξει τη δυνατότητα του ενήλικα να γίνει πρωταγωνιστής της μάθησής του, να αποδώσει νόημα στις εμπειρίες του, και να μαθαίνει με τρόπο ελεύθερο, οργανωμένο και βαθιά προσωπικό. Στόχοι, οι οποίοι βρίσκονται σε πλήρη συμφωνία με σύγχρονες θεωρίες μάθησης ενηλίκων, οι οποίες τονίζουν τη σημασία της αυτονομίας του ενήλικα εκπαιδευόμενου, της προσωπικής ελευθερίας, της αξιοποίησης των προηγούμενων εμπειριών, καθώς και της σύνδεσης της μάθησης με πραγματικές, καθημερινές ανάγκες.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Aini, N., & Sakina, R. (2020). Montessori Method in Academic Flow Development. *International Journal of Business Economics and Social Development*, 1(4), 227–240.
- Boldrini, F. (2015). Montessori Method to motivate adults: Guide for the application of the Montessori Method to Adult Education. Montessori method for orienting and motivating adults (MOMA) Project. <https://www.ch-e.eu/files/content/downloads/Presse/MOMA%20MANUAL.pdf>
- Boldrini, F. & Bracchini, M.R. (2015), *Montessori Method to motivate adults*,. Fondazione Montesca Edizioni
- Bourgeois, Michelle S., Jennifer Brush, Gail Elliot, and Anne Kelly. 2015. “Join the Revolution: How Montessori for Aging and Dementia Can Change Long-Term Care Culture.” *Seminars in Speech and Language* 36 (3): 209–214. <https://doi.org/10.1055/s-0035-1554802>
- Brookfield, S. D. (2015). *The Skillful Teacher: On Technique, Trust, and Responsiveness in the Classroom*, 3rd Ed. Jossey-Bass
- Brookfield, S. D. (2013). *Powerful techniques for teaching adults*. Jossey-Bass.
- Grant, Emily. 2015. “The Pink Tower Meets the Ivory Tower: Adapting Montessori Teaching Methods for Law School.” *Arkansas Law Review* 68: 603–667.
- Güney, Medine, Luis Ochoa Siguencia, Anabela Mateus, Renata Ochoa-Daderska, and Antonio Corigliano. 2019. *Guide for the Application of the Montessori Method to Teaching 2nd Language in Adult Education*. Erasmus + Programme of the European Union.
- Knowles, M. S. (1980). *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*. Cambridge Books.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge University Press.

- Lillard, A. S. & McHugh, V. (2019). Authentic Montessori: The Dottoressa's View at the End of Her Life Part I: The Environment. *Journal of Montessori Research* 5 (1): 1–18. <https://doi.org/10.17161/jomr.v5i1.7716>
- Lillard, A. S. (2013). *Montessori: The Science Behind the Genius*. Oxford University Press.
- Merriam, S. B., & Bierema, L. L. (2014). *Adult Learning: Linking Theory and Practice*. Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. & Caffarella, R. S. (1999). *Learning in Adulthood: A Comprehensive Guide*. 2nd ed. San Francisco: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B., Caffarella, R. S., & Baumgartner, L. M. (2007). *Learning in Adulthood: A Comprehensive Guide*. Jossey-Bass.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. Jossey-Bass.
- Montessori, M. (1949/1995). *The Absorbent Mind*. Henry Holt and Company.
- Montessori, M. (2016). *The Advanced Montessori Method*. Montessori-Pierson.
- Montessori, M. (1976). *Education for Human Development: Understanding Montessori*. Schocken Books.
- Montessori, M. (1967). *The Discovery of the Child*. Ballantine Books.
- Γιαννακοπούλου, & Χασάπης (2013). Ετοιμότητα Αυτο-κατευθυνόμενης Μάθησης Ενηλίκων Σπουδαστών Μεταπτυχιακών Πανεπιστημιακών Σπουδών από Απόσταση. Πρακτικά 7^ο Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 4 (Α), 128-135